

EKONOMSKA POLITIKA BOSNE I HERCEGOVINE I NJEN UTICAJ NA UNAPREĐENJE PROIZVODNJE ELEKTRIČNE ENERGIJE U ZEMLJI

ECONOMIC POLICY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA AND ITS INFLUENCE ON ADVANCEMENT IN PRODUCTION OF ELECTRIC ENERGY IN COUNTRY

Mustafa Džonlagić*

SAŽETAK

Energija budućnosti postavlja sve složenije zahtjeve cjelokupnoj privredi u pogledu mogućih integracija i sprega (politika, proizvodnja električne energije, ekologija i sl.). Tako shvaćeni odnosi, nameću obezvu organu koji donosi ekonomsku politiku zemlje, za osmišljavanjem mogućnosti unapređenja proizvodnje električne energije. Potrebe za povećanjem izvoza električne energije, postoje, i one su rezultat htijenja stanovništva i privrede, te bi u skladu s tim, to trebao i biti cilj nosioca ekonomske politike. Kao značajna privredna djelatnost, u kojoj je glavni motiv proizvodnja dovoljnih količina električne energije za potrebe industrije i domaćinstava, energija postaje nezaobilazna stavka u planovima ekonomskog razvoja zemlje. Imajući, to u vidu, kao i brojne resurse za proizvodnju električne energije u Bosni i Hercegovini, može se s pravom reći da je proizvodnja ovog energenta u našoj zemlji zapostavljena.

Radom se žele postaviti naučne, stručne i metodološke osnove za razvoj i unapređenje proizvodnje električne energije u Bosni i Hercegovini. Ukazati, da je dosadašnji sistem upravljanja razvojem elektroprivrede u ovoj zemlji, osnovni generator neefikasnosti njenog razvoja. Dokazati, da dosadašnja politika razvoja elektroprivrede u Bosni i Hercegovini nije dala očekivane rezultate, da se planiranju razvoja i unapređenja na polju proizvodnje električne energije, treba pristupiti, kako se to čini u svim zemljama, u

kojima lični interesi nisu ispred nacionalnih. Cilj rada je, ukazati na potrebu planiranja razvoja i unapređenja elektroprivredne proizvodnje, bazirane na sagledavanju vrijednosti određenih resursa (vjetra, vode, uglja i dr.), a ne na osnovu mišljenja određene grupe ljudi. Te u tom smislu sagledati faktore koji su od posebne važnosti za za realizaciju projekta. Znači, na prostornim, klimatskim i drugim pogodnostima za razvoj elektroprivrede, prisutnim u pojedinim dijelovima Bosne i Hercegovine, treba uspostaviti nove odnose, okvire i sadržaje modela privređivanja.

Ključne riječi: elektroprivreda, proizvodnja, električna energija, ekonomska politika, voda, vjetar, vjetroelektrane, hidrocentrale.

UVOD

Od najranijih vremena, ljudi su imali spoznaje, da se u nečemu razlikuju od drugih. U težnji, da shvati u čemu je ta različitost, čovjek je nastojao da upozna, ne samo vanjsku prirodu, već i osobnosti svog vlastitog bića. Pri čemu je došao do spoznaje, da nije dovoljno za njegovu egzistenciju, samo ono što je priroda dala (sunčeva svjetlost, snaga vode i sl.), već da i sam treba proizvoditi određene proizvode, koji će unaprijediti njegov način življenja. Stvaralačka sposobnost ljudi, kao njihova razumna djelatnost došla je do izražaja

* - Doktorant na Fakultetu za menadžment i poslovnu ekonomiju Univerziteta u Travniku

u shvatanju, koji su to proizvodi, koje zahvaljujući određenim resursima (voda, uglj i dr.), može proizvoditi i time unaprijediti svoje uslove življenja. Evaluacijom ljudske svijesti, evaluirao je i način proizvodnje pojedinih proizvoda, od kojih proizvodnja električne energije spada u najmlađe. Stoga, potrebu za vlastitom proizvodnjom neophodnih proizvoda, koji služe za poboljšanje uslova života čovjeka i njegove porodice, možemo definisati iz šire životne perspektive, kao način ljudskog shvatanja značaja, obezbjeđenja električne energije, s ciljem unapređenja načina života i rada..

Izučavanje unapređenja proizvodnje električne energije, u znatnoj mjeri doprinosi poboljšanju shvatanja značaja, korištenja ovog energenta, kako za domaćinstva tako i za industrijske kapacitet, koji bez električne energije nebi bili to što jesu. Shodno tome, veliku važnost ima praćenje relevantnih indikatora koji se odnose na resursne osnove, kojeomogućavaju proizvodnju električne enrgije.

Namjera autora ovog teksta je, u prvom redu da ukaže na procese formuliranja ekonomske politike Bosne i Hercegovine, i njen uticaj na unapređenje elektroprivredne proizvodnje u zemlji. Osim toga, rad treba da ukaže i na promjenu značenja i namjene pojedinih instrumenata ekonomske politike u dijelu, u kome ona tretira razvoj elektrjoprivrede.

ELEKTROPRIVREDNA POLITIKA U BOSNI I HERCEGOVINI

Pod elektroprivrednom politikom podrazumjevamo ukupnost mjera kojima vlada jedne zemlje utječe na razvoj ove privredne djelatnosti. To utjecanje, bilo da teži unapređenju ili ograničavanju, mora biti akt svjesnog palaniranja razvoja privrede zemlje. Znači, da za unapređenje elektroprivredne proizvodnje, nije dovoljno da su zainteresirani privredni subjekti iz te oblasti, s ciljem ostvarivanja profita, već se time, treba baviti i vlada zemlje. Težnja elektroprivrednih proizvođača, može samo

indirektno uticati na privredu, dok su mjere ekonomske politike, te koje doprinose njenom razvoju, a ne akcije pojedinih elektrodistribucija, koje su usmjerene na proizvodnju električne energije od samo jednog izvora.

Shodno tome, slobodno možemo reći, da ni sve te mjere nisu iste, kao što ni privreda nije jedinstvena pojava. U tom smislu, postavlja se pitanje sinhroniziranog razvoja privrednih djelatnosti u Bosni i Hercegovini Ovo pitanje je posebno aktuelno, kada se zna, da ni ekonomska politike zemlje, ne predstavlja neko jedinstvo, već kompleks planskih mjera svih privrednih grana i djelatnosti, a tek mali dio je čista ekonomska politika na nivou Bosne i Hercegovine.

Navedeno je posebno značajno, kada se imaju u vidu potencijali za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora energije - energiju vjetra, solarnu energiju i biomasu. Što je rezultiralo pokretanju izgranje nekoliko solarnih elektrana, toplana na biomasu i jedna vjetroelektrana, te da je nekoliko novih projekata za vjetroelektrane u pripremljivoj fazi.

S obzirom na takvo stanje i na promjenjivu prirodu privrednih kretanja, a posebno u kontekstu uspostavljanja nove razvojne strategije unapređenja elektroprivredne proizvodnje, te imajući na umu brojne tehnološke i ostale promjene u sferi ekonomske politike, vlada Bosne i Hercegovine trebala bi redefinirati samu bit svojih opredjeljenja, te pronaći nove oblike saradnje s privatnim sektorom zainteresiranim za elektrjoprivrednu proizvodnju, i društvom u cijelini. U tom smislu, očekuje se od institucija Bosne i Hercegovine, da kroz mejere ekonomske politike, daju svoj doprinos unapređenju elektroprivredne proizvodnje. „Suštinska važnost institucija ogleda se u njihovoj određenoj ulozi strukture poticaja u jednoj privredi“¹.Znači, da će se doprinos tih

1 Jasmin Halebić, Nova institucionalna ekonomija i ekonomski nrazvoj – slučaj Bosne i Hercegovine, , Tranzicija br. 16, Ekonomski institut Tuzla, Tuzla 2005.

institucija mjeriti kroz njihov angažman na polju definiranja politike proizvodnje električne energije, i pomoći koju će pružiti elektroprivrednoj proizvodnji.

Transformacijom ekonomske politike počinje identifikacija različitih potreba zemlje, što se postiže upotrebom odgovorajućih istraživačkih tehnika. Ciljevi ekonomske politike održavaju te potrebe, ali i oni su ograničeni postojećim eksternim i internim ograničenjima. Predhodno identificirane potrebe se zadovoljavaju, odnosno ciljevi se ostvaruju primjenom cijelog niza programa ili strategija, odnosno instrumenata koji proizilaze iz opšte ekonomske politike, a koji utječu na razvoj pojedinih privrednih grana, zatim na način kako se realizuju planovi njihovog razvoja, na dostupnost investicijskih sredstava i kapitala, na radnu snagu i sl.

Međutim, nemožemo govoriti o ekonomskoj politici, a da pri tome nemamo u vidu interna i eksterna ograničenja. Pri čemu eksterna ograničenja imaju dominantan uticaj, posebno ako se to odnosi na zemlje s kojima imamo značajnu vanjskotrgovinsku razmjenu, u dijelu našeg izvoza električne energije. Upravo visok obim izvoza električne energije u zemljama iz okruženja, nameće nam obavezu da sagledamo ekonomsko stanje u tim zemljama, jer ono znatno utiče na obim robne razmjene, a samim tim i na mogućnost izvoza viška električne energije iz naše zemlje. Ta razmjena u najvećoj mjeri zavisi o tokovima na tržištu, odnosno, o ponudi i potražnji za električnom energijom, kao značajnim energentom.

Na eksterna ograničenja isto tako mogu uticati i neki drugi faktori, kao što su energetske ili neke druge krize, izazvane prirodnim, političkim ili nekim drugim razlozima. Ti razlozi mogu da budu, promjene cijena energenata (nafte, el. Energije i dr.) koje se direktno odražavaju na cijenu koštanja proizvoda, a samim tim i na njihovu konkurentnost na tržištu. Takvi pojavni oblici, u literaturi se najčešće nazivaju i ekstremnim oblicima elastičnosti tražnje. Pri čemu elastičnost tražnje određuju prisutni faktori,

koji će se pozitivno ili negativno odraziti na kupovnu moć stanovništva. Tako, „..... roba životne potrošnje će imati različitu elastičnost tražnje, pri čemu je tražnja svakodnevnih životnih namirnica, realno neelastična ($E_t < 1$) za razliku od drugih proizvoda koji predstavljaju luksuz“². Kao što smo uočili, kada je u pitanju snabdijevanje električnom energijom, koja je u najvećoj mjeri rezultat elektroprivredne proizvodnje, ta da postoji stalna potražnja, kao rezultat stalno prisutne potrebe za istom. U teži da se preventivno djeluje, na te na moguće krize i slične pojave, utvrđuju se mjere ekonomske politike, kojima se daju ublažiti posljedice takvih pojava.

Za provođenje mjera ekonomske politike, veliki značaj imaju i interna ograničenja. Ona se mogu dvojako, pozitivno ili negativno odraziti, na razvoj privrede. Pozitivan efekat imaju, kada je u zemlji uravnotežen odnos između ponude i potražnje, odnosno stabilnosti na tržištu. Ti odnosi mogu se modificirati upravo mjerama ekonomske politike. Koja će, i ako treba da bude naklonjena globalizacijskim procesima, utvrditi mehanizme zaštite domaće proizvodnje.

U tom cilju, treba stvoriti atmosferu kod domaćeg stanovništva, da su kvalitativna svojstva domaćih proizvoda na istom nivou, kao i kod uvoznih, ili možda i na višem nivou. Probuditi patriotizam, koji se može ispoljavati na različite načine, a jedan od tih načina je i podržavanje mjera ekonomske politike, koja je orijentirana na izgradnju novih elektroenergetskih sistema u zemlji..

Elektroenergetska politika, ima velik utjecaj na razvoj privrede zemlje i često se vezuje uz razvojnu politiku zemlje. „Svrha elektroenergetske politike je da preko cijena, trajno osigura određenu politiku privrednog položaja elektroprivrede u cjelokupnom elektroenergetskom sistemu, a zatim da osigura razvojne poticaje, koliko

2 H. Kurtović i K. Hodžić; Ekonomske osnove države i prava, Pravni fakultet Univerziteta u Zenici, Zenica 2007.

je to politici cijena dostupno³. Ta je veza posebno naglašena u stavu da je politika razvoja elektroprivrede dio razvojne politike zemlje, jer su isti subjekti nosioci jedne i druge politike. U svijetu se sve intervencije društva (države) i javne akcije u području elektroprivrede obuhvaćaju i izražavaju pojmom politika unapređenja elektroenergetskog sistema, te se u tom smislu podrazumjeva da sve mjere i instrumente ekonomske politike treba usmjeriti prema poticanju razvoja elektroprivrede.

Shodno tome, ako tražimo odgovor na pitanje, kako vrednovati mjere ekonomske politike? Smatramo da bi odgovor trebao da glasi, da se politika ekonomskog razvoja, kao područje nacionalne politike razvoja, susreće se sa pitanjem koji su to ciljevi ekonomskog razvoja zemlje, odnosno koji su kriteriji za vrednovanje razvojnog cilja.

Iz navedenog uočavamo da se kroz odgovor na ranije postavljeno pitanje, ponovo ostavlja prostor za traženje odgovora. I to odgovora, na delikatno pitanje. Koji su kriteriji za vrednovanje mjera ekonomske politike? U tom smislu, smatramo da se ova problematika može posmatrati, kroz sagledavanje dva aspekta analiziranja, i to:

1. primjenom metode nacionalne razvojne politike i
2. metodom, koja polazi od toga, da je privreda, cilj po sebi.

Ovdje polazimo od toga, da je privreda za nacionalnu razvojnu politiku, metoda kojom se ostvaruju određeni ciljevi ekonomskog i/ili društvenog sistema u cjelini. Pri čemu, vrednovanje ciljeva ekonomskog razvoja, obavlja se po kriteriju njegova doprinosa glavnim ciljevima razvojne politike.

Drugi nivo vrednovanja je onaj, na kojem se posmatra privreda, kao cilj po sebi. Ovdje su ciljne funkcije proizvodnja, usluga i dohodak ili efekt procesa privređivanja, a sredstva su

3 Ferhat Čejvanović; Mjere agrarne politike u Bosni i Hercegovini, sa posebnim osvrtom na voćarsku proizvodnju, Tranzicija“ Međunarodni naučni časopis za ekonomiju i politiku tranzicije, Tuzla –Beograd broj: 19-20, Tuzla 2007

resursi koji se alociraju u djelatnosti koje proizvode određena dobra. Znači da se u privredi svi procesi odvijaju, kako bi se osigurao kontinuitet u privređivanju.

U skladu s rečenim, ciljeve ekonomskog razvoja možemo definirati kao :

1. međuciljeve na putu ostvarenja glavnih ili finalnih ciljeva društvenog razvitka
2. posebno samostalne ciljeve na konkretnom području⁴.

Ciljevi razvoja bilo koje privredne grane, uvijek su podređeni općim razvojnim ciljevima zemlje. To znači da je teško zamisliti takav ili takve ciljeve razvoja neke privredne djelatnosti, koji bi bili u suprotnosti s općim razvojnim ciljevima kad je jasno da je ta privredna grana, samo podsistem općeg društveno-ekonomskog sistema zemlje. Dakle, za postavljeni razvojni cilj neke privredne grane nužno je da postoje predhodno jasno utvrđeni razvojni ciljevi cijelog društva u sklopu kojega se ta grana razvija ili se tek treba razviti. Pošto utvrđivanje ciljeva razvoja privrede vrše nosioci ekonomske politike, koje „su institucije koje projiciraju poželjne i objektivizirane ekonomske ciljeve“⁵.

Smatramo da od sposobnosti tih subjekata, da postave realne i ostvarive ciljeve, zavisi i kvalitet tako utvrđene ekonomske politike. Pri čemu, se polazi od „... ekonomskih vrijednosti dobara okoline, u prvom redu se prirodni kapital vrednuje kao input resurs u proizvodnji: zemljište (input poljoprivredi i zemljoradnji).....“⁶, što nas upućuje na potrebu klasifikacije prirodnih vrijednosti, u našem slučaju obnovljivih izvora energije - energiju vjetra, solarnu energiju i biomasu i

4 Halid Kurtović; Ekonomska politika Bosne i Hercegovine i njen uticaj na unapređenje poljoprivredne proizvodnje u zemlji, Međunarodna naučna konferencija, Fakultet biznisa, Univerziteta u Prištini, Peć 2013.

5 H. Kurtović i K. Hodžić; Privredno-pravni sistem i politika“ , Pravni fakultet Univerziteta u Zenici, Zenica, 2011.

6 Maida Fetahagić, Indikatori održivosti – cjelovit pristup „ Tranzicija“ Međunarodni naučni časopis za ekonomiju i politiku tranzicije, Tuzla –Beograd broj: 19-20, Tuzla 2007).

pristupanje njihovj valorizaciji.

Kada u tom kontekstu posmatramo odnos Bosne i Hercegovine prema ovoj značajnoj privrednoj grani, uočiti ćemo da naša zemlja, još uvijek nije u potpunosti raščistila sa svojim osnovnim razvojnim opredjeljenjem. Ovakvo stanje doprinosi nastajanju mnogobrojnih nesporazuma, ali pogrešne slike o stvarnom značaju elektroprivrede općem razvoju zemlje. To doprinosi, da ne budu iskorišteni obnovljivi izvori energije - energiju vjetra, solarnu energiju i biomasa, što nije rezultat nehtjenja menadžmenata u elektroenergetskim sistemima naše zemlje, već je to posljedica slabosti same ekonomske politike koja se vodi u Bosni i Hercegovini, odnosno uvjeta u kojima se elektroprivreda razvija.

Shodno tome, politika unapređenja elektroprivredne proizvodnje, kao dio opće ekonomske politike Bosne i Hercegovine mora formulirati svoje ciljeve tako da se oni slažu sa širim nacionalnim interesima i da su komplementarni sa specifičnim ciljevima nacionalnih, i lokalnih organa.

Ako se ciljevi unapređenja elektroprivrede posmatraju kao posebni, samostalni ciljevi, tad može nastati problem, razgraničenja tih ciljeva. Naime, ciljevi unapređenja elektroprivredne proizvodnje, istodobno mogu biti i ciljevi ekonomskog razvoja i drugih područja ili politika razvitka, kao što će postizanjem ciljeva razvoja na tom području, pozitivno odraziti na postizanju ciljeva privrednog razvoja.

PROCESI PRISUTNI U EKONOMSKOJ POLITICI BOSNE I HERCEGOVINE

Procesi koji nastaju kao rezultat spoznaja o potrebi usaglašavanja mjera ekonomske politike i naučne revolucije koja je doprinijela povećanju potrošnje električne energije, donijeli su današnjem čovjeku mnogo pozitivnih, ali i sve više negativnih društveno-ekonomskih i ekoloških rezultata. Pozitivno je to što se obezbjeđuje dovoljno dobara, koja su rezultat potrošnje električne energije za zadovoljenje potreba stanovništva.

A poznato nam je, da „Od najveće važnosti za svako društvo je da svojom ekonomskom aktivnošću zadovoljava ljudske potrebe“ . Ako u tom kontekstu pođemo od činjenice, da je električna energija koju dobijamo iz obnovljivih izvora energije - energiju vjetra, solarnu energiju i biomasa, najvažnija egzistencijalna potreba, tada se i pored uočenih mogućnosti nastanka negativnih pojava, ne shvata značaj ekonomskih aktivnosti, usmjerenih na elektroprivrednu proizvodnju u zemlji.

Pri čemu, posebno do izražaja dolaze ekonomske institucije. A „najznačajnije ekonomske institucije su: vlasništvo, tržište, firme i ugovori“⁷. Shvatajući značaj, navedenog, moramo sebi postaviti pitanje. Da li su našoj zemlji sve te ekonomske institucije, jasno definisane? Ako pođemo od vlasništva, koje predstavlja vlast nad stvarima jednog lica (pravnog ili fizičkog), tada moramo postaviti i drugo pitanje, da li su svi vlasnici zemljišta u Bosni i Hercegovini, na kome se mogu izgraditi vjetroelektrane, u posjedu istog, odnosno, da li je država vratila pravo vlasništva – stvarnim vlasnicima, nad ranije nacionaliziranim zemljištem?

Dati odgovore na postavljena pitanje, imajući u vidu sadašnje političko stanje u zemlji, je nemoguće. I to iz dva osnovna razloga. Prvo, što se veliko broj zemljošposjednika sa prostora Kupreškog polja, područja ispod planine Velež i dr. nije i ne može da se vrati na svoju zemlju. Drugo, jer ni država, i ako su usvojeni neki od zakona koji regulišu tu materiju (neke je nametnuo Visoku predstavnik u BiH), nije do kraja provela proces vraćanja u posjed ranije nacionalizovanog zemljišta.

Prema tome, pored neadekvatne elektroenergetske politike, u našoj zemlji su prisutna i druga ograničenja. Ta ograničenja, imaju dalekosežnije posljedice od loše ekonomske politike. Jer, je od jedne elektroprivrede, koja je do devedesetih godina prošlog stoljeća egzistirala kao jedno

⁷ H. Kurtović i K. Hodžić; Privredno-pravni sistem i politika“, Pravni fakultet Univerziteta u Zenici, Zenica, 2011.

pravno lice na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine, (mislimo na period prije 1992. god) sada su prisutne tri elektroenergetska sistema, Elektroprivreda Bosne i Hercegovine za područje jednog dijela federacije BiH, Elektroprivreda „Herceg – Bosne“ za prostor Hercegovine i Elektroprivreda Republike Srpske.

Shodno navedenom, procesi prisutni u ekonomskim politikama drugih zemalja, nisu našli pogodno tlo u našoj zemlji. Tako da slobodno možemo reći da je Bosna i Hercegovina primjer elektroprivredno neefikasne zemlje, koju karakteriziraju: neriješeni imovinsko-prani odnosi, nemogućnost korištenja obnovljivih izvora energije - energiju vjetra, solarnu energiju i biomasu, s jedne strane, i raznovrsnost prirodnih pogodnosti za razvoj elektroprivredne proizvodnje s druge strane, ali isto tako i neshvatanje njenog značaja od strane nosioca političke vlasti. To je kao posljedicu imalo, da su „Ovi procesi praćeni snažnom socijalnom diferencijacijom i naglim siromašanjem većeg dijela stanovništava“⁸. Neiskorištavanjem svog prirodnog bogatstva, kao preduvjet za organizaciju elektroprivredne proizvodnje, Bosna i Hercegovina ne prihvata da valorizuje to prirodno bogatstvo, već proizvodnjom postojećih kapaciteta, proizvodi dovoljno električne energije za potrebe industrije i domaćinstava u zemlji, čime gubi milione konvertibilnih maraka, koje bise realizirale izvozom električne energije, koja bi bila višak u našoj zemlji, ako bi se iskoristili prirodni potencijali za njenu proizvodnju..

Elektroprivredna proizvodnja, koja se svakim danom sve više i više spominje u stručnoj i naučnoj literaturi, podrazumijeva maksimalno iskorištavanje hidroenergetskih potencijala i drugih izvora, čime se direktno doprinosi ubrzanijem razvoju zemlje. Upravo u povećanju elektroprivredne

proizvodnje, kako u svijetu uopće, tako i u Bosni i Hercegovini, leži idealna prilika za unapređenje energetske politike, jer je danas imperativ postalo korištenje vlastitih prirodnih resursa.

Nasuprot vlastite proizvodnje električne energije, koju možemo proizvoditi, imamo mogućnost uvoza i to veoma često, kao što je to slučaj i kod uvoza poljoprivrednih proizvoda „.....transgenetske hrane stvorene genetskim inženjeringom, koja sadrži alergene koji mogu da prouzrokuju ozbiljne alergijske reakcije koje ugrožavaju zdravlje“⁹, čime se direktno doprinosi odljevu deviza iz zemlje i smanjenja stope ekonomskog rasta i razvoja.

Prema tome, ono što je za svaku normalnu zemlju nacionalni interes, u Bosni i Hercegovini to se podređuje pojedinačnim interesima. Takav odnos pojedinaca, nosioca političke vlasti, doprinosi smanjenju obima elektroprivredne proizvodnje, umjesto njenog povećanja i može dovesti do pogoršanja u snabdijevanju ovim energentom, kao rezultat postojanja raznih lobija. Na taj način se potvrđuje uvriježeno mišljenje kod „običnih ljudi“ da u današnje vrijeme, čovjek živi na pozornici života gdje prvenstveno dominira želja za ličnim bogaćenjem, raste percepcija nepravilnosti i zloupotreba položaja, a najmanje se misli na građane i privredu svoje zemlje. Oduprijeti se takvim odnosima pojedinaca - grupama na vlasti, može se samo usvajanjem mjera ekonomske politike, čije će provođenje biti obavezujuće za nosioce vlasti iz resora – elektroprivrede. Na taj način, proizvodnja električne energije, kao veoma važna socio-ekonomska činjenica, omogućit će potpunu pobjedu građana Bosne i Hercegovine, nad korumpiranim pojedincima.

8 Kadrija Hodžić i Srđan Vukadinović; Korupcija kao sistem (at)ski projekat u urušenim tranzicijskim društvima (case study- Bosna i Hercegovina i Crna Gora, „Tranzicija“; broj: 19-20, Ekonomski institut Tuzla, Tuzla 2004.

9 Čarls V. Kegli jr. I Judžin R. Vitkof, Svetska politika – ternd i tarnsformacija, Centar za studije jugoistočne Evrope, Beograd, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu i Diplomatska akademija Ministarstva spoljnih poslova Srbije i Crne Gore, Beograd 2006.

CILJEVI UNAPREĐENJA ELEKTROPRIVREDNE PROIZVODNJE

„Ekonomija Bosne i Hercegovine je opterećena ozbiljnim strukturnim problemima u privredi, odsustvom strategije i politike korištenja resursa, što se direktno manifestuje u stvaranju malog društvenog proizvoda, vrlo niskoj efikasnosti upotrebe resursa i njihovom neekonomskom valoriziranju u stvaranju društvenog proizvoda“¹⁰. Prihvatiti, da su ti strukturni problemi ne rješivi, značilo bi, da donositi mjere ekonomske politike, u zemlji kakva je naša i sa okruženjem u kakovom se naša zemlja nalazi, uzaludan posao. Međutim, nema nerješivih problema, samo treba iznaći način njihovog rješavanja. U tom smislu, da bi dokazali da prisutni strukturni problemi u privredi, nisu ne rješivi, potrebno je utvrditi ciljeve, čijom realizacijom može doći do prevazilaženja evidentnih problema. Posebno kada se radi o ciljevima, koji doprinose uređivanju odnosa u elektroprivredi.

Ciljevi unapređenja elektroprivredne proizvodnje u Bosni i Hercegovini, imaju će karakter nacionalnih, ako ih posmatramo kao sredstvo za postizanje ravnoteže u vanjskotrgovinskoj razmjeni, usmjerenih prema općem društvenom i ekonomskom razvoju zemlje. Budući da oni u pravilu i jesu u funkciji smanjenja deficita u vanjskotrgovinskim odnosima Bosne i Hercegovine s drugim zemljama, odnosno, nacionalnog cilja privrednog razvoja zemlje, to za njihovo sagledavanje vremenska dimenzija i nema presudnu važnost, jer to su odluke koje ne trpe odlaganje.

Prema tome, ako nosioci ekonomske politike shvate, da je unapređenje elektroprivredne proizvodnje, strateški cilj, koji po svom sadržaju, strukturi i hijerarhiji uvijek zavisi o normativnim ili finalnim ciljevima i konkretnim razvojnim uvjetima. Trebali bi da shvate, da je nepopularno

zanemarivanje proizvodnih mogućnosti u vlastitoj zemlji, s obzirom na to, da unapređenje elektroprivredne proizvodnje treba da postane cilj kome se teži, a ne samo sredstvo koje doprinijeti dobijanju glasova na izborima. Težnja za unapređenjem elektroprivrede, treba da bude i jedno i drugo, (uvijet bez kojeg se nemože pred birače), jer se jedino na taj način, doprinosi ekonomskom razvoju zemlje i afirmaciji nosioca politike.

U tom kontekstu, ciljeve unapređenja elektroprivrede, možemo grupisati u sljedeće kategorije:

1. ekonomski ciljevi elektroenergetske politike
2. ciljevi vezani uz prirodne resurse
3. tržišni ciljevi (ciljevi u vanjskotrgovinskoj razmjeni)
4. vladini ciljevi (unapređenje društvenog blagostanja i afirmacija politike vlasti)

Grupisanjem navedenih ciljeva, želimo sintetizovati različita shvatanja na ovu temu. . Smatramo to realnim, jer je i logično da elektroprivreda, kao jedna od grana privrede, odnosno podsistem velikog ekonomskog sistema, mora biti u njegovoj funkciji, odnosno ciljevi njenog razvoja moraju proizilaziti iz ciljeva ekonomskog sistema, kojemu je podređena. Ovdje je bitno napomenuti da se ni jedan od strateških ciljeva, razvoja elektroprivrede ne javlja u ovakvoj, određenoj formi. Oni se najčešće ispoljavaju posredstvom konkretnih mjera koje u određenom planskom periodu trebaju posredno dovesti do njihove realizacije.

Pored navedene grupe ciljeva, postoje i ciljevi vanjskotrgovinskog i deviznog poslovanja, zatim ciljevi sistema i politike cijena, te zakonodavstvo u elektroenergetskoj politici, tj. instrumenti direktne kontrole njenog provođenja. Pri čemu je, ako se želi ozbiljno prići realizaciji utvrđenih ciljeva, izvršiti „identifikaciju prilika i prijetnji u okolini.“¹¹

10 Rajko Tomaš, Svjetska ekonomska kriza kao faktor produbljivanja opće krize u Bosni i Hercegovini, časopis „Forum Bosne“ br. 47/09, Međunarodni forum Bosna, Sarajevo 2009.

11 H. Bećirović i S. Kurtović; Poslovno komuniciranje u svijetu globalnog biznisa, Internacionalni univerzitet „Philip Noel baker“ u Sarajevu, Sarajevo 2008.

Važno je napomenuti, da se, kada je Bosna i Hercegovina u pitanju, veoma malo govori o vanjskotrgovinskom odnosu sa pojedinim zemljama u dijelu koji se odnosi na električne energije, kao proizvoda, koji je i koji može postati dominantan u izvoznj strategiji Bosne i Hercegovine. Možda i zbog činjenice, jer to o čemu bi se govorilo, gubilo bi na važnosti, jer su pojedini lobiji, dogovorili svoje interesne sfere, Znači, doslovice je dogovoreno, koje proizvode će Bosna i Hercegovina uvoziti iz Srbije i Hrvatske, odnosno, šta će se izvoziti i u kojim količinama.

S obzirom na izneseno, odnosno na sintezu strateških ciljeva unapređenja elektroprivredne proizvodnje, i njenom značaju za privredni razvoj zemlje u cjelini, neophodno je u mjerama ekonomske politike Bosne i Hercegovine za naredni period, donijeti mjere investicionih izdvajanja u objekte za proizvodnju električne energije. Osim toga, potrebno je naglasiti da Bosna i Hercegovina treba da mijenja, odnosno, da redefinira ciljeve svoje elektroenergetske politike, kao i aktivnosti usmjerene njihovoj realizaciji u pravilu svakih nekoliko godina, i to zavisno o razvojnim prioritetima. Mada moramo priznati, da „Kao mala zemlje koja se opredilila za koncept SOE u međunarodnim ekonomskim odnosima, Bosna i Hercegovina, se objektivno nalazi pod snažnim utjecajem međunarodnog okruženja“¹². To okruženje, je u toj mjeri prisutno, da na neki način ima kontrolu na sve makroekonomske precese naše zemlje.

Dakle, na osnovu iznesenog moguće je zaključiti sljedeće; Bosna i Hercegovina, pripada krugu zemalja, koje još uvijek nemaju političke hrabrosti, da donese zakone koji će unaprijediti domaću elektroprivrednu proizvodnju, a destimulisati uvoznike različitih proizvoda, koji se mogu u dovoljnoj mjeri proizvoditi i u našoj zemlji. Drugim riječima, od nosioca državne vlasti

12 Meho Bašić: Makroekonomska efikasnost kao faktor duhgoročnog ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine, Časopis nza društvena pitanja „Pregled“ broj 4Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo 2006.

se očekuje da preferiraju elektroprivrednu proizvodnju u odnosu na proizvode koji se uvoze, rukovodeći se pri tom, učincima koje je zemlja pri tom imati. U sadašnjim okolnostima, koje su u našoj zemlji prisutne, na tom polju se nišata ne čini, mada je nezahvalno o tome govoriti, kada se prije svakih izbora, pred stanovništvo dolazi s mnogobrojnim programima investicionih ulaganja, posebno proizvodnje električne energije (izgradnja termoelektrane u Banovićima, mnogobrojnih malih hidroelektrana i dr.), koja nakon završenih izbora odlaze „na spavanje“ do sljedećih izbora.

Za očekivati, da će nakon implementacije izbora koji će se održati ove godine, da će doći do kvalitativnih promjena u dijelu koji se odnosi na elektroenergetsku politiku u zemlji. Smatramo da će na taj način biti uspostavljena jedna razvojna konstanta, koja se može sagledavati i kao jedan od stratejskih ciljeva u unapređenju elektroprivredne proizvodnje i kao instrument za postizanje stratejskog cilja sadržanog u ekonomskoj politici Bosne i Hercegovine.

Ako dođe do takvog zaokreta, za očekivati je da će se to pozitivno odraziti na razvoj elektroprivrede, o kojoj je u bilo riječi, za nadati se je, da će te promjene biti u funkciji unapređenja elektroprivredne proizvodnje u Bosni i Hercegovini.

ZAKLJUČAK

Shvatajući činjenicu, da su ciljevi unapređenja elektroprivredne proizvodnje u različitim zemljama manje više isti ili barem slični, osnovni problem skojim se pojedine zemlje susreću, jest problem odabira mehanizama kojima će se zacrtani ciljevi realizovati, a što u velikoj mjeri zavisi o mnogobrojnim faktorima, u prvom redu o stepenu privredne razvijenosti zemlje, njenom političkom sistemu kao i o stavovima onih koji te odluke donose.

U danas aktuelnim okolnostima u Bosni i Hercegovini, koji po mnogo čemu imaju

obilježja nesređenih odnosa u zemlji, sasvim je izvjesno da se ova zemlja koju čine dva entiteta, nalazi u situaciji kada su njihovi uski i pojedinačni interesi presudni, a da su ingerencije države Bosne i Hercegovine marginalizirane.

U tom kontekstu, entiteti (FBiH i RS) i ako bi trebale da usklađuju svoju politiku vanjskotrgovinske razmjene sa zemljama iz okruženja, kao i instrumente za postizanje ciljeva ekonomskog razvoja, odnosno politike unapređenja elektroprivredne proizvodnje, oni to nažalost ne čine. Naravno da, takvi odnosi ne pogoduju ubrzanijem ekonomskom razvoju zemlje, a samim tim, niti unapređenju elektroprivredne proizvodnje. Takvi odnosi potiru pozitivne efekte koji se u nekim privrednim djelatnostima postižu, mada su i entiteti svjesni, da dugoročno gledano koristi su mnogo manje, od negativnih efekata, koji će se na privredu Bosne i Hercegovine odraziti. U tom kontekstu logično je da se instrumenti ekonomske politike u domenu zakonodavstva, vanjskotrgovinskog i deviznog režima, te sistema i politike GDP i radnih odnosa po entitetima uglavnom definiraju u skladu sa njihovom internom politikom.

Bosna i Hercegovina u planovima svog budućeg razvoja mora uvažavati činjenicu da su zemlje iz okruženja, posebno Hrvatska i Srbija, njezini najvažniji partneri u spoljnotrgovinskoj razmjeni, a posebno Hrvatske kada je izvoz električne energije u zemlje EU u pitanju. Stoga je poziciju Bosne i Hercegovine u nekoj doglednoj budućnosti nemoguće zamisliti, kao zemlju koja može proizvoditi dovoljne količine električne energije, čijim bi izvozom znatno smanjila deficit u vanjskotrgovinskoj razmjeni, premda su podaci o obnovljivim resursima takvi, da garantuju mogućnost vlastite proizvodnje dovoljne da podmiri tekuće potrebe za električnom energijom i izvoza, kojim bise smanjio vanjskotrgovinski deficit. U svakom slučaju, do trenutka kad će Bosna i Hercegovina biti u poziciji da sama proizvodi dovoljne količine električne

energije, za svoje stanovništvo i industriju s tenencijom proizvodnje za izvoz, ona mora kontinuirano raditi na usaglašavanju svojih zakona, propisa i instrumenata na svim područjima (pa tako i u onim vezanim za elektroprivredu) sa zakonima i propisima koji vrijede u zemljama EU, akoji se odnose na proizvodnju iz obnovljivih izvora energije - energiju vjetra, solarnu energiju i biomasu.

ZAKLJUČAK

- [1] S. Đorđević, Novi propisi Europske zajednice o priznanju i izvršenju odluka u građanskim i trgovačkim stvarima, Pravni život, br. 12/2001, 57-70.
- [2] Baban Lj., „Ekonomija tržišta“, Školska knjiga, Zagreb, 1989.
- [3] Colander, David C., Microeconomics, Irwin, 1994/1995.
- [4] Džafić Z., „Mikroekonomija“, OFF-SET, Tuzla, 2009.
- [5] Stiglitz, J. E., „Economics of the Public Sector“. New York: 1988
- [6] Miroslav Džidić (2010); Gospodarska društva, pravni položaj gospodarskih subjekata, Pravni fakultet, Sveučilišta u Mostaru
- [7] D. Jonson, C. Turner (2000): European Business, Routledge, London, str. 82
- [8] Vladan Ivanović i dr. (2012): Strategijom regionalne kooperacije ka unapređenju konkurentnosti zemlje, Zbornik radova sa naučno-stručne konferencije, na temu “Business Development Conference 2012”, Ekonomski fakultet Univerziteta u Zenici.
- [9] A. von Vogel (2006): Verbrauchervertragsrecht und allgemeines Vertragsrecht: Fragen Der Kohärenz in Europa, Berlin.
- [10] Pribičević Đorđe (2012): Teorija tržišta i cijena, Zagreb.
- [11] Azra Hadžiahmetović (2007): Ekonomska politika EU, Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- [12] Kurtović, S., Hadžović, M., (2007): Principi međunarodne ekonomije, Print grafos, Beograd.

- [13] Halid Kurtović i Kadrija Hodžić (2010); Ekonomske osnove države i prava, Pravni fakultet Univerziteta u Zenici
- [14] Halid Kurtović i Kadrija Hodžić (2026): Pravo u ekonomiji. Pravni fakultet Univerziteta u Zenici
- [15] Semiha Repak i dr. (2015): Osnove ekonomske nauke, Fakultet za menadžment i poslovnu ekonomiju Univerziteta u Travniku.
- [16] Čulahović B. (2008) Ekonomija svijeta: rast, razvoj i trendovi, Sarajevo: Ekonomski fakultet.
- [17] Slobodan Cvetanović i Danijela Despotović (2014); Znanje kao komponenta ljudskog kapitala u modelima ekonomskog rasta; naučni časopis, Škola biznisa broj 1/2014, Kragujevac.
- [18] Samardžija, V., H. Butković, H.(2010):From the Lisbon strategy to Europe 2020, prilog
- [19] Domazet Anto i Čaušević Fikret (2007): Konkurentnost i izvozni potencijali metalnog sektora Bosne i Hercegovine, Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
- [20] Umihanić, B., Kurtić, A. (2010), Primjena EU Povelje za mala i srednja preduzeća u Tuzlanskom kantonu u 2009.godini – Indeks politike malih i srednjih preduzeća Tuzlanskog kantona za 2009.godinu,
- [21] Časlav V. Kegli JR. i Judžin R. Viktof (2006): Svjetska politika - Trend i transformacija, Centar za studije jugoistočne Evrope, Beograd, str. 57
- [22] Jasmin Halebić, Nova institucionalna ekonomija i ekonomski razvoj – slučaj Bosne i Hercegovine, Tranzicija br. 16, Ekonomski institut Tuzla, Tuzla 2005.
- [23] Maida Fetahagić, Indikatori održivosti – cjelovit pristup „ Tranzicija“ Međunarodni naučni časopis za ekonomiju i politiku tranzicije, Tuzla – Beograd broj: 19-20, Tuzla 2007)
- [24] Kadrija Hodžić i Srđan Vukadinović; Korupcija kao sistem (at)ski projekat u urušenim tranzicijskim društvima (case study- Bosna i Hercegovina i Crna Gora,, Tranzicija“, broj: 19-20, Ekonomski institut Tuzla, Tuzla 2004.
- [25] Čarls V. Kegli jr. I judžin R. Vitkof, Svetska politika – ternd i tarnsformacija, Centar za studije jugoistočne Evrope, Beograd, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu i Diplomatska akademija Ministarstva spoljnih poslova Srbije i Crne Gore, Beograd 2006.
- [26] Rajko Tomaš, Svjetska ekonomska kriza kao faktor produbljivanja opće krize u Bosni i Hercegovini, časopis „Forum Bosne“ br. 47/09, Međunarodni forum Bosna, Sarajevo, 2009.
- [27] H. Bećirović i S. Kurtović; Poslovno komuniciranje u svijetu globalnog biznisa, Internacionalni univerzitet „Philip Noel baker“ u Sarajevu, Sarajevo 2008.
- [28] Meho Bašić: Makroekonomska efikasnost kao faktor duhgoročnog ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine, Časopis za društvena pitanja „Pregled“ broj: 4, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo 2006.